Izvorni znanstveni rad
UDK 336.71(450)(091)

O BANKARSKOJ AKTIVNOSTI OBITELJI MEDICI

SLAVEN BERTOŠA

Autor donosi povijesni prikaz bankarskih aktivnosti znamenite obitelji Medici, koja je bila vezana za njihovu središnju banku u Firenci i pojedine filijale na Apeninskom poluotoku i u nekim europskim gradovima. Banka Medici osnovana je 1397. i postojala je sve do protjerivanja obitelji iz Firence 1494. Unatoč velikoj važnosti, ona je vrlo oskudno sudjelovala u gospodarskom napretku, jer je svoj novčani kapital, umjesto u proizvodnju, ulagala u financiranje ogromnih dvorskih trošenja i vojnih plaćeničkih ekspedicija, od kojih su najznamenitije Rat dviju ruža u Engleskoj i mnogobrojni ratovi talijanskih plaćenika.

I.

Moderni kapitalizam koji se temelji na privatnom vlasništvu ima svoje podrijetlo u srednjovjekovnoj Italiji. Naime, od križarskih ratova do velikih zemljopisnih otkrića Italija je bila dominirajuća gospodarska sila zapadnoga svijeta.[1] Talijanski su trgovci prenosili raznu robu, ali su ipak najvrijedniji bili proizvodi s Istoka. U to su doba Talijani bili i najveći bankari,[2] a njihovi suparnici bili su jedino Katalonci.

Rečena se talijanska prevlast temeljila na boljoj organizaciji poslova. Upravo su talijanski trgovci izumili bankarsku mjenicu i prvi počeli s pomorskim osiguranjem brodova.

---

1) O gospodarskim odnosima u srednjem vijeku usp. Federigo MELIS, *Aspetti della vita economica medievale*, Siena 1962.

2) Talijanski termin *banco* (odnosno engleski *bank*), sukladno prvobitnom nazivu, označava pojedino poduzeće, dok se termin *banca* (engleski *banking*) koristi za poslove koje spomenuta poduzeća obavljaju (Raymond DE ROOVER, *Il Banco Medici dalle origini al declino (1397-1494)*, Firenze 1988., 2.).

Najpoznatiji bankarski centri na Apeninskom poluotoku bili su Milano, Venecija, Genova, Pisa, Bologna, Firenca, Rim, Napulj i Palermo. Izvan tog područja postojali su samo u gradovima u kojima su se nalazile naseobine talijanskih trgovaca: bili su to Barcelona, Valencia i Palma de Maiorca u Španjolskoj; Avignon i Montpellier u Francuskoj; Ženeva u Savoji; Brugge u Flandriji; London u Engleskoj. Carigrad je bio bankarski centar samo za Genovu i Veneciju i to do 1453. kada ga osvajaju Turci. Pariz je tu ulogu imao samo u XIV. stoljeću, a zatim ju je izgubio zbog građanskih ratova i engleske okupacije u doba Karla VI. (1380.-1422.). Lyon je postao bankarsko središte tek iza 1465.[3]

U XIV. i XV. stoljeću najveća prometna središta Italije bila su Firenca, Venecija i Genova. Firenca je bila bankarski centar s razvijenom industrijom vune i svile. God. 1406. osvojila je Pisu i njezinu luku (Porto Pisano), dobivši tako direktni izlaz na more. God. 1421. od Genove je za 100 000 florina kupila utvrdu i grad Livorno. Treba spomenuti da je karakteristično obilježje firentinske trgovačke organizacije bilo postojanje velikih trgovačkih i bankarskih udruženja koja su kontrolirala veliki broj filijala u inozemstvu. Takva su se udruženja počela osnivati u XIII. stoljeću u Sieni. No, god. 1298. propalo je najveće sienske udruženje, *Gran Tavola dei Bonsignori,*[4] pa je ulogu Siene tada preuzela Firenca.

U razdoblju od 1300. do 1345. najpoznatija i najmoćnija udruženja u Firenci imale su obitelji Bardi, Peruzzi i Acciaiuoli. Znameniti firentinski kroničar Giovanni Villani (1276.-1348.) - i sam član *Udruženja Peruzzi* - nazvao ih je stupovima kršćanske trgovine, želeći time naglasiti njihovu važnost u podupiranju zapadnoeuropske trgovine na sredozemnom prostoru.[5] Sva su tri udruženja propala malo prije velike epidemije kuge 1348. i to zato jer su posuđivala prevelike iznose novaca pojedinim vladarima, posebice engleskom kralju Edvardu III. (1327.-1377.) i Robertu Anžuvinskom (1309.-1343.), koji nisu vraćali dugove.[6] Zapravo, posudbe vladarima i članovima njihove obitelji uvijek su bile vrlo rizične, jer se radilo o velikim svotama.

Iza 1348. postojalo je udruženje obitelji Alberti, ali se ono - zbog obiteljskih svađa - podijelilo u nekoliko grana i time znatno oslabilo. Osim toga, neki članovi spomenute obitelji nisu uživali naklonjenost firentinske oligarhije na vlasti, pa je u razdoblju od 1382. do 1434. čitava obitelj poslana u progonstvo. Njihovo je mjesto zauzela obitelj Medici,[7] te obitelji Rucellai, Pazzi i Strozzi. Iako su vrlo brzo Medici uspjeli zasjeniti svoje protivnike, valja reći da nisu nikada dosegnuli onu važnost koju su imali Bardi i Peruzzi kao najmoćniji bankari XIV. stoljeća.

Banka obitelji Medici osnovana je 1397. kada je Giovanni di Bicci de' Medici odlučio svoju banku iz Rima preseliti u Firencu. Postojala je do 1494. kada su Medici otjerani iz Firence, uz zaplijenu svih dobara. Za vrijeme spomenutih 97 godina banka je doživjela veliko širenje koje se završilo smrću Cosima de' Medicija 1464. Nakon toga uslijedilo je propadanje, osobito naglašeno nakon urote obitelji Pazzi 1478., koja je snažno ugrozila obitelj Medici. Propast banke nastala je zbog lošeg vođenja poslova, slabosti strukture do

3) Isto, 178-179.

4) Usp. Mario CHIAUDANO, I Rotschild del duecento: la Gran Tavola di Orlando Bonsignori, *Bullettino senese di storia patria*, n. s., vol. 6 (1935.).

5) Armando SAPORI, *Studi di storia economica (secoli XIII-XIV-XV)*, Firenze 1956., 55.

6) O propasti tih udruženja usp. Isti, *La crisi delle compagnie mercantili dei Bardi e dei Peruzzi*, Firenze 1926.

7) Iako se u literaturi, posebice novijoj, uglavnom uobičajio naziv *Medici*, obitelj se u onodobnim izvorima navodila kao *de' Medici*.

koje je došlo zbog smanjenja prometa u međunarodnoj trgovini zbog stanja na Levantu, te zbog problema u reguliranju talijanskih kredita u Europi.

Srećom, poslovni su dokumenti Banke Medici takvi da iz njih možemo jasno uočiti sve probleme u njezinoj administraciji. Iako spomenuta vrela ne pokrivaju čitavo razdoblje, općenito valja naglasiti da dokumenata ima mnogo više nego li za bilo koju drugu srednjovjekovnu udrugu.

Izvore možemo podijeliti u dvije osnovne skupine:

a) Za razdoblje od 1397. do 1451. - tzv. tajne knjige (*libri segreti*). Njih je, zaključane u posebnoj škrinji, držao jedan član udruženja (vrlo često upravitelj neke od filijala). U njima su bile zabilježene plaće radnika, depoziti klijenata, iznosi iz investicija, rezultati poslovanja i sl. Tajnu su knjigu, dakle, imale i pojedine filijale, a ne smo sjedište banke. Bile su toliko značajne i dragocjene da su se, umjesto na papiru, pisale na pergameni.

b) Za razdoblje od 1452. do 1494. - korespondencija, koja jasno svjedoči o postupnom propadanju pojedinih filijala.

Od ostalih vrela valja spomenuti različite ugovore društava, mjenice, potvrde o depozitu svota i sl.

Medici su u povijesti poznati kao zaštitnici književnosti i umjetnosti, a mnogo manje kao izvrsni bankari. No, treba skrenuti pozornost na činjenicu da su se upravo zbog svoje gospodarske snage uspjeli dočepati političke vlasti, postati promotori humanističkih studija, stvoriti jedinstvenu biblioteku (znamenitu *Laurenzianu*, koja postoji i danas), potrošiti ogromne svote novaca za gradnju spomenika i sl. Iako su Medici bili najbogatija firentinska obitelj nisu pripadali feudalnom plemstvu, već visokom građanstvu.[8] Povijest njihove banke znatno poboljšava naše znanje o povijesti današnjih banaka.[9]

Svakako da su Banke Medici imale velikih problema zbog loše međusobne komunikacije i koordinacije poslova, te zbog neslaganja upravitelja pojedinih filijala, koji nisu uvijek bili sposobni suočiti se s pojedinim problemima. Nadalje, zbog sporih komunikacija i velikih udaljenosti, upravitelji filijala uživali su (pre)veliku neovisnost, što je predstavljalo jednu od slabih strana banke. Iako je bila jedna od najvećih postojećih banaka svojeg vremena, ona - kako je rečeno - nikada nije dosegnula dimenzije banaka obitelji Bardi i Peruzzi na njihovim počecima, vjerojatno zato jer uvjeti za razvoj više nisu bili tako povoljni. Naime, povjesničari XV. stoljeće smatraju razdobljem opće stagnacije, ako ne i regresa, doba u kojem su intervali kriza bili duži od intervala prosperiteta. Dokumenti obitelji Medici upravo i potvrđuju da se kriza pojačala iza 1470. Valja također naglasiti da Medici vrlo često nisu imali nikakvu mogućnost kontrole pojedinih gospodarskih ili političkih događaja, što je najbolje uočljivo u vrijeme urote obitelji Pazzi.

Uspon obitelji dobro pokazuju i njezine bračne veze: najprije sa članovima najvažnijih obitelji u Firenci, zatim s talijanskim visokim plemstvom, a napokon i s pojedinim europskim vladarskim kućama.

---

8) To mišljenje zastupa Alfred VON MARTIN, *Sociology of the Renaissance*, London 1944.

9) O bankama i bankarskim poslovima na području Hrvatske usp., primjerice: Miroslav BERTOŠA, *Židovi u Istri*, U: *Istra između zbilje i fikcije*, Zagreb 1993., 103-107.; Mira KOLAR, *Požeško bankarstvo do kraja Drugog svjetskog rata*, U: *Zlatna dolina: godišnjak Požeštine*, sv. 2 (1996.), 7-27.; Ivan PEDERIN, *Jadranska Hrvatska u povijesti staroga europskog bankarstva*, Književni krug Split, Biblioteka znanstvenih djela, sv. 78., Split 1996. (usp. prikaz Lovorke Čoralić, *Historijski zbornik*, sv. XLIX. (1996.), 262-263.); Marcn FREJDENBERG, *Židovi na Balkanu na isteku srednjeg vijeka*, Zagreb 2000.

Nagomilani kapital obitelji Medici bio je trgovački. Iako je obitelj više obilježila uspon banaka nego trgovine, ipak je odlično znala povezati obje aktivnosti. Za razliku od obitelji Bardi i Peruzzi, Medici nisu nikada djelovali na Levantu. Njihova se aktivnost ograničila na zapadnu Europu, uz isključenje Španjolske i Portugala. Pokušali su prodrijeti i do Baltika, namjeravajući osnovati svoju filijalu u Lübecku, ali bez uspjeha, zbog snage udruženja *Hanse* koje nije dozvoljavalo nikakvo strano miješanje u to područje.

II.

U razmatranom su razdoblju postojale tzv. male i tzv. velike banke, nazvane tako prema opsegu poslova. U Firenci su se bankari ponekad nazivali i *tavolieri*, jer su poslove obavljali za stolom (tal. *tavola*) ili na klupama (tal. *banco*). O tzv. malim bankama (nazvanim *banchi a minuto*), koje nisu bile brojne i važne, postoje oskudni podaci. Iz izvora se vidi da su bile strogo lokalnog karaktera i najčešće se bavile prodajom dragulja na kredit s plaćanjem u nekoliko rata. Banka Medici spadala je u velike banke (*banchi grossi*), koje su u svojim poslovnim operacijama često surađivale s drugim bankama.

Prema kronici Giovannija Villanija, oko 1338. u Firenci je bilo oko 80 banaka,[10] ali je u XV. stoljeću, zbog kontrakcije poslova, njihov broj bio u opadanju.[11] Svi firentinski bankari, pa tako i Medici, bili su upisani u udruženje koje se zvalo *Arte del Cambio*. Prema lokalnom običaju, članstvo u jednom udruženju nije bilo prepreka da se uđe u neko drugo. Stoga su i Medici bili članovi više udruženja.

Najbolji klijent bankarskih udruženja (u modernijem smislu *kompanija*) bila je crkva. S obzirom da je ona zabranjivala kamate i smatrala ih lihvarstvom, bankari su morali pronaći način davanja novaca uz kamate, a da ih se ne smatra lihvarima. Prema statutu udruženja *Arte di Calimala* iz 1332. svaka se kamata u trgovačkim knjigama morala knjižiti kao dar.[12] Bankari su i te kako poštivali crkveno učenje i izbjegavali nedopuštene ugovore. O aktivnostima koje su obavljali vrlo su se često savjetovali s teolozima. Glavni talijanski bankari vrlo su često poslovali s papom, a često su i sami bili pripadnici visokih crkvenih struktura. Izjavljujući da se ne bave posuđivanjem novca, već svoju aktivnost ograničavaju dopuštenim ugovorima, bankari su radili potpuno u skladu s crkvenom doktrinom.

Razmatrajući bankarske aktivnosti obitelji Medici valja se osvrnuti i na važan izvor za društvenu i gospodarsku povijest Firence toga doba: njezin katastar.[13] Republika je tijekom XV. stoljeća bila uvučena u niz ratnih sukoba: 1404.-1406. vodila je rat za Pisu, 1422.-1428. rat protiv Milana, 1429.-1430. neuspješan rat protiv Lucche, koji je 1430.-1433. doveo do drugog rata protiv Milana. Takvi su pohodi - koje su vodili vješti i pohlepni plaćenici (*condottieri*) - zahtijevali mnogo novaca. Drugi je rat protiv Milana prouzročio rušenje financijske ravnoteže u Firenci, pa je trebalo naći načina za popunjavanjem praznina.[14]

---

10) Giovanni VILLANI, *Cronica*, knj. XI., pogl. 94., Firenze 1845.

11) Maria PISANI, *Un avventuriero del Quattrocento. La vita e le opere di Benedetto Dei*, Genova 1923., 90.

12) Paolo EMILIANI-GIUDICI, *Storia politica dei municipi italiani*, Firenze 1851., str. 76.; Armando SAPORI, *Mercatores*, Milano 1941., 113-121.

13) Christiane KLAPISCH-ZUBER, *Una carta del popolamento toscano negli anni 1427-1430*, Milano 1983.

14) Niccolò MACHIAVELLI, *Istorie fiorentine*, U: *Opere* (ured. Antonio PANELLA), Milano 1938., knj. IV., paragr. 14-15.

Zbog toga je 1427. predložena izrada katastra. Prema zakonu, svaki je otac obitelji bio dužan podnijeti popis svih pokretnih i nepokretnih dobara obitelji, kao i izjavu o financijskom stanju udruženja kojih je bio član.[15] Taj je katastar kasnije doživio čitav niz revizija: god. 1430. (drugi katastar), 1433. (treći), 1442. (četvrti), 1446. (peti), 1451. (šesti), 1457. (sedmi), 1469.-1470. (osmi) i 1480.-81. (deveti i posljednji). Ukinut je 1494., nakon pada obitelji Medici, a zamijenila ga je desetina koja se plaćala do konca XVIII. stoljeća, ali samo za nepokretna dobra.[16] Kako je to uočio Niccolo Machiavelli (1469.-1527.) u svojoj "Povijesti Firence", katastik iz 1427. predstavljao je veliki korak naprijed u plaćanju poreza koji su do tada postojali.[17] Smetao je bogatima, a najviše su ga kritizirali poslovni ljudi. Trgovci su smatrali pogrešnim plaćanje poreza za pokretna dobra, "koja se danas imaju, a sutra nemaju". Ipak, dokumenti iz katastra puno govore o tome kako je bogatstvo bilo raspoređeno, te kakva je bila društvena i financijska pozicija pojedinih firentinskih obitelji. Konkretno, iz njega doznajemo da 1427. Medici još nisu bili najbogatija obitelj u Firenci, no već su 1457. to postali, jer su plaćali najveći porez u gradu.

Tijekom XV. stoljeća Firenca je koristila dva monetarna sustava: zlatni i srebrni. Jedinica za zlatni bio je florin (*fiorin*),[18] a za srebrni četiri mala denara (*quattrini* ili *pìccioli*). Problemi su nastali iz činjenice da između spomenuta dva monetarna sustava nije postojao stalni odnos, već se pustilo da vrijednost florina varira prema uvijetima na tržištu. Srebrni je novac tako pokazivao tendenciju stalnog pada, dok je vrijednost zlatnog uglavnog bila postojana. Florin je u opticaj stavljen 1242., a dijelio se na *solde*. Zlatni i srebrni monetarni sustavi bili su neovisni jedan od drugoga, pa su davali i dva različita načina izražavanja cijena. Bankari su, pak, obračune vršili u florinima i rijetko su koristili male srebrne novce.

III.

Dugo se vremena o prethodnici Banke Medici nije znalo ništa. Povjesničari nisu mogli objasniti njezino iznenadno pojavljivanje početkom XIV. stoljeća, jer među prethodnicima Giovannija di Biccija (1360.-1429.) nije bilo bankara ili članova društva *Arte del Cambio*. Članovi obitelji nisu bili bogati i imali su samo seoske posjede u Mugellu, apeninskom području sjeverostočno od Firence, s kojeg je obitelj potjecala.

Kada je Giovannijev otac Averardo Bicci 1363. umro od kuge, svu je imovinu podijelio petorici sinova. Njegovu je odluku potvrdila i udovica u svojoj oporuci iz 1384. Ne postoji, međutim, nijedan dokument koji Averarda Biccija prikazuje kao važnog poslovnog čovjeka. Za razvitak banke bio je važan njegov daleki rođak *messer* Vieri di Cambio de' Medici (1323.-1395.), koji je iza 1370. postao jedan od glavnih firentinskih bankara. Banka Giovannija di Biccija nastala je kao nasljednica bankarske kuće *messer* Vierija. Giovanni i njegov stariji brat Francesco u njoj su bili zaposleni najprije kao pripravnici, zatim kao agenti i konačno kao članovi bankarskog udruženja.

---

15) Enrico FIUMI, Fioritura e decadenza dell' economia fiorentina, *Archivio storico italiano*, vol. 117 (1959.), 459.

16) Gian Francesco PAGNINI, *Della decima e di varie altre gravezze imposte dal Comune di Firenze, della moneta e della mercatura de' Fiorentini fino al secolo XVI.*, vol. 1, Lucca 1765.-66., 39.; Giuseppe CANESTRINI, *La scienza e l' arte di stato desunta dagli atti ufficiali della Repubblica fiorentina e dei Medici*, Firenze 1862., 319-320.

17) N. MACHIAVELLI, *Istorie fiorentine*, n. dj., knj. IV., paragr. 14, 245-247.

18) Usp. Francesco VETTORI, *Il fiorino d' oro*, Firenze 1738.

Vieri di Cambio bio je jedan od malobrojnih pripadnika obitelji Medici koji je primio viteško titulu i čast.[19] Bankarskim se poslovima bavio preko 40 godina, a oko 1385. njegovo je poduzeće imalo i posebne filijale u Veneciji, Genovi, Rimu i Zadru.[20] Od 1385. upravitelj rimske filijale bio je Giovanni di Bicci. Vierijevo se ime u bankarskim poslovima posljednji put spominje 1393.: može se pretpostaviti da se u dobi od preko 70 godina on zbog bolesti povukao, a dvije je godine poslije i umro (1395.). Njegovi sinovi Nicola (1385.-1454.) i Cambio (1391.-1463.) bili su u dječjoj dobi, pa ga nisu mogli naslijediti. Stoga je Vieri banku povjerio dalekom rođaku Giovanniju di Bicciju. Sinovi su kasnije osnovali svoju banku, ali ona nije bila uspješna. Sjedište banke preneseno je 1397. u Firencu, nakon čega se odmah počelo planirati otvaranje filijale u Veneciji. Ona je osnovana 1402. i njezin je prvi upravitelj postao di Biccijev suradnik Neri di Cipriano Tornaquinci.

Firenca je tada bila veliko središte industrije vune, kojom su se bavile najvažnije gradske obitelji. Medici su tako otvorili trgovinu za proizvodnju vunenih tkanina. Dućan je dobio ime po najstarijem, tada 13-godišnjem, Giovannijevom sinu Cosimu, jer je u Firenci postojao običaj imenovati trgovine imenom maloljetnih sinova. God. 1408. otvorena je druga trgovina, nazvana po drugorođenom sinu, tada također 13-godišnjem, Lorenzu. God. 1420. prva je trgovina propala, a ponovno je, uz drukčije upravljanje, otvorena tek 1430. Stvaranje druge trgovine 1408. uzima se kao kraj prvog perioda širenja Banke Medici. Osim sjedišta u Firenci, tada su već postojale i dvije filijale, u Rimu i Veneciji.

Giovanni di Bicci nije mnogo naslijedio od oca, ali je obiteljsku imovinu znatno povećao kupnjom posjeda u okolici Firence, a također i na Mugellu. Financijski dokumenti jasno pokazuju njezino povećavanje. O di Bicciju se ne zna mnogo: iz izvora se može rekonstruirati figura mirnog čovjeka, tužnog izgleda,[21] koji nije bio dobar govornik, ali je uvijek davao dobre savjete. Bio je poslovan čovjek i držao se dalje od politike, jer nije imao takvih ambicija. Uspjeh njegove banke nesumnjivo je prouzročio zavist ljudi na vlasti, no on je uvijek uspijevao izbjeći otvorene sukobe.[22] Machiavelli je puno hvalio milosrdna obilježja njegovog karaktera.[23]

Di Bicci se 1420., u dobi od 60 godina, povukao iz poslova, a naslijedila su ga dva sina: Cosimo (1389.-1464.) i Lorenzo (1395.-1440.). Tada je kapital banke bio oko 32 000 florina, iznos puno manji od kapitala velikih udruženja Bardi i Peruzzi.

Dakle, Banka Medici bila je 1420. još mala, a takva je i ostala sve do smrti Giovannija di Biccija 1429. Pretpostavlja se da je poslove oko banke on postupno prepuštao starijem sinu Cosimu, koji je, tako, postao odlično informiran o svim bankarskim tajnama.

Prema kroničaru Giovanniju Cavalcantiju, na samrtničkoj je postelji Giovanni di Bicci davao savjete svim članovima obitelji kako se trebaju ponašati u bankarskim poslovima.[24] Povjesničari su posumnjali u autentičnost tog detalja, no ostaje činjenica da je Cavalcanti bio u rodbinskim odnosima s obitelji Medici, pa je zacijelo bio detaljno i točno informiran.

19) Gaetano SALVEMINI, *La dignità cavalleresca nel Comune di Firenze*, Firenze 1896., 141.

20) Antonio TEJA, *Aspetti della vita economica di Zara dal 1289 al 1409*, I: *La pratica bancaria*, Zara 1936., 74-75, 113.

21) Umberto DORINI, *I Medici e i loro tempi*, Firenze 1947., 31.

22) Ferdinand SCHEVILL, *The Medici*, London 1950., 59.

23) N. MACHIAVELLI, *Istorie*, n. dj., knj. IV., paragr. 16., 249.

24) Giovanni CAVALCANTI, *Istorie Fiorentine*, Firenze 1838., vol. I, 262 i dalje.

IV.

Cosimo Medici[25] bankom je upravljao od 1429. do svoje smrti 1464. Doveo ju je do vrhunca u razvoju, a najviše je ostao zapamćen po velikoj sposobnosti odabiranja poslovnih suradnika.[26] Nikada nijedna odluka nije bila donesena bez pristanka njegovog savjeta. Upravo je s njime Banka Medici postala najveća bankarska kuća toga doba, a mnoge su se trgovačko-bankarske obitelji (Martelli, Benci, Taddei, Berlinghieri) uspjele obogatiti povezavši se s njome.[27] Cosimo Medici ulijevao je veliko poštovanje, pa je njegova vlast bila neosporna i nikada niti jedna urota nije organizirana s ciljem njezinog uništenja.

Prema mišljenju humanista Eneje Silvija Piccolominija, poznatog pape Pija II. (1458.-1464.), politički utjecaj Cosima Medicija nije bio ograničen na Firencu, jer su njegove savjete tražili vladari čitave Italije. U to je doba banka naglo širila svoje poslove, otvarajući nove filijale (Ženeva, Brugge, Pisa, London, Avignon, Milano).

Cosimov najvažniji suradnik bio je Giovanni Benci, jedna od centralnih ličnosti Banke Medici. Njegova je karijera počela 1409. u Rimu, gdje je kao 15-godišnjak bio poslan kao raznosač. God. 1424. banka ga je poslala u Ženevu, gdje je trebao obaviti pripreme za osnivanje nove filijale. God. 1433. dobio je zadaću brinuti o privremenom uredu u Baselu, koji je tamo postojao tijekom održavanja znamenitog crkvenog koncila. God. 1435. pozvan je u Firencu, u kojoj je i ostao sve do smrti 1455., obnašajući dužnost upravitelja centralne banke. Povjerenje koje je u njega imao Cosimo sasvim je sigurno bilo zasluženo, jer ga raspoloživi dokumenti prikazuju kao vrlo sposobnog poslovnog čovjeka. U vrijeme dok je bankom u Firenci upravljao Benci, Banka Medici imala je najveće prihode i nalazila se na vrhuncu svoje snage. God. 1451. Benci je sastavio bankarsku bilancu iz koje se vidi da su tada, osim centralne banke u Firenci, postojale tri filijale u Italiji (Pisa, Rim i Venecija) i četiri u inozemstvu (Avignon, Brugge, Ženeva i London), a također i tri trgovine (dvije vunom i jedna svilom). Osim možda Pise, sve su filijale bile u djelomičnom ili potpunom vlasništvu Banke Medici.

Cosima su naslijedili sinovi Piero (1416.-1469.) i Giovanni (1421.-1463.). Međutim, postojao je i nezakoniti sin Carlo Medici, čija je majka bila Cosimova sluškinja, a koji je, kako je to tada često bio slučaj, odrastao zajedno sa zakonitom djecom.[28] Pred kraj života, bolestan od kostobolje, Cosimo Medici nije htio, poput svojeg oca, sastaviti oporuku. Izrazio je jedino želju da bude pokopan poput običnog građanina, bez svečanosti. Umro je 1. kolovoza 1464. u obiteljskoj Villi Careggi kod Firence. Njegova je želja bila poštivana, ali mu se Firentinska Republika odužila posmrtno mu dodijelivši titulu *pater patriae*.

---

25) Usp. Angelo FABRONI, *Magni Cosmi Medicei Vita*, vol. I-II., Pisa 1789.; Curt S. GUTKIND, *Cosimo de' Medici, Pater patriae, 1389-1464*, Oxford 1938.; Isti, *Cosimo de' Medici il Vecchio*, Firenze 1940.

26) Ferdinand SCHEVILL, *History of Florence from the Founding of the City through the Renaissance*, New York 1936., 366.

27) Francesco GUICCIARDINI, *Storie Fiorentine dal 1378 al 1509* (uredio Roberto PALMAROCCHI), Bari 1931., 12.

28) R. DE ROOVER, *Il Banco Medici*, n. dj., 84.

V.

Onodobna firentinska bankarska udruženja mogu se podijeliti na dvije vrste:

a) udruženja sa centraliziranom organizacijom;

b) udruženja nastala kombinacijom samostalnih banaka.

U XIII. i XIV. stoljeću češći je prvi tip udruženja: njemu su, naime, pripadale banke Bardi, Peruzzi i Acciaiuoli. Oko 1345. one su propale, a s njima je nestao i takav sustav poslovanja.[29]

Banka Medici imala je jedno centralno udruženje ili matičnu banku, i njoj podređene pomoćne banke ili filijale. Za razliku od udruženja Bardi i Peruzzi, ona nije bila jedinstvena pravna ustanova, nego sustav više udruženja kontroliranih od onog središnjeg. Svaka filijala bila je ustanova s vlastitim imenom, vlastitim kapitalom i vlastitim poslovnim knjigama i administracijom. Za rad filijale u potpunosti je bio odgovoran upravitelj (*governatore*), a jedna filijala nije bila odgovorna za poslove druge.

Upravitelji su bili zaduženi za analizu poslovnih rezultata, držali su tajne knjige i pravili planove za budućnost. Jedan od možebitnih nedostataka bila je činjenica da Medici nisu, za razliku od, primjerice njemačkih Fuggera, imali posebne inspektore koji su vršili kontrolu bankarskih knjiga.

Odnosi između administracije pojedinih filijala i centralne banke bili su pravno regulirani posebnim ugovorom koji se sklapao s lokalnim upraviteljima. Takvi su se ugovori pisali svi na sličan način: u njima su se imenovali članovi, definirao cilj udruženja, utvrdile ovlasti upravitelja i sl. Zanimljivo je da su mnoge klauzule ugovora počele vrijediti tek u slučaju nekih problema. Najviše informacija ima o filijali u Bruggeu, jer je taj bankarski centar bio najvažniji.

Centrala i filijale komunicirali su putem pisama. U njima su se vrlo često komentirali poznati politički događaji, a to je bilo zato jer su Medici sudjelovali i u državnoj vlasti.

Interesantno je uočiti da je Cosimo Medici, za potrebe katastra iz 1457., falsificirao neke izjave, pa se zaključuje da zacijelo nije bilo osobito teško napisati lažnu tajnu knjigu.

U banke obitelji Medici novac su mogle položiti i osobe koje nisu bile njezini članovi: radilo se o pripadnicima visokog plemstva, crkvenih velikodostojnika, vojnih plaćenika i sl. Valja napomenuti da je crkva zabranjivala kamate, ali bankarima nije zabranjivala da klijentima daju darove. Često su baš poznati političari i državnici kod obitelji Medici polagali novac na tajnim računima. Ako su u slučaju nemilosti bili prisiljeni napustiti svoju državu, dobro im je došlo imati tajni račun s novcima u inozemstvu.

VI.

Bitno je utvrditi da je srednjovjekovnu trgovinu karakteriziralo nepostojanje specijaliziranosti za jednu vrstu proizvoda,[30] a ono je bilo prouzročeno postojećim uvjetima koji se još dugo poslije nisu mijenjali. Trgovci su bili naviknuti na veliki rizik i trgovali su mnogim artiklima. Vrlo su često bili pravi avanturisti (*Merchant Adventurers*, kako se i zvalo udruženje trgovaca

29) Armando SAPORI, *La crisi delle compagnie mercantili dei Bardi e dei Peruzzi*, Firenze 1926.

30) Norman Scott Brien GRAS, *Business and Capitalism: an Introduction to Business History*, New York 1939., 122.

za izvoz tkanina u Engleskoj), koji su svoju robu slali u daleke zemlje, ne znajući hoće li ona uopće biti prodana. Takva se trgovina, u kojoj je poslodavac robu prepuštao svojem agentu, temeljila na povjerenju, jer je agente u dalekim zemljama bilo nemoguće kontrolirati. U mnogim su slučajevima oni varali svoje poslodavce. Tako je mletački trgovac Guglielmo Querini (oko 1400.-1468.) izgubio veći dio svojeg kapitala jer je izabrao loše agente,[31] a Andrea Barbarigo (oko 1399.-1449.), također mletački trgovac, imao je problema sa svojim agentom u Siriji koji ga je varao u poslovima.[32]

Na spomenuti su način trgovali i Medici, mada se, ipak, većina njihovih trgovačkih poslova odnosila na određenu robu široke potrošnje (vuna, tkanine, začin, maslinovo ulje, agrumi) i na luksuzne proizvode koji su bili često traženi u najvećim trgovačkim centrima (nakit, svila).

U XV. se stoljeću često trgovalo stipsom koja se puno koristila u proizvodnji stakla, te u tekstilnoj industriji kao deterdžent za skidanje masnoća i nečistoća na vuni.

Najkvalitetnije stipse bilo je u okolici grada Karahissara kod Trebizona u Maloj Aziji. No, ta je proizvodnja bila vrlo malog opsega.[33] Bogatije je bilo nalazište stipse kod Izmira, također u Maloj Aziji, koje je od 1275. do 1455. bilo pod kontrolom Genovežana,[34] a nakon toga Turaka.[35]

U kršćanskom je svijetu stipse bilo na Liparima i Ischiji, otocima u Tirenskom moru. No, ta je stipsa bila vrlo loše kvalitete,[36] a već oko 1469. rudnici su se bili iscrpili, pa je trebalo naći nove. Njih je kod Tolfe blizu Civitavecchije[37] otkrio Giovanni da Castro, Padovanac koji je neko vrijeme boravio na Levantu. Njegov je otac bio znameniti profesor prava na Sveučilištu u Padovi Paolo da Castro, suradnik humanista Eneje Silvija Piccolominija, znatno prije nego što je ovaj postao papa. God. 1460. Giovanni da Castro pobjegao je pred utjerivačima dugova u Rim svojem kumu koji je tada već bio papa. Za vrijeme boravka u Rimu, u slobodno se vrijeme posvećivao svojem omiljenom hobiju, traženju minerala.[38] S obzirom na ogromnu važnost otkrivenih rudnika stipse na kršćanskom području, papa Pio II. (1458.-1464.) htio se 1462. dokopati monopola, pa je počeo zabranjivati izvoz stipse prema muslimanskom svijetu. Uspio je stvoriti *Societas Alluminum* od koje je godišnje imao veliku dobit, a koja je stipsu prodavala i u inozemstvu. No, sva je dobit potrošena u

31) Gino LUZZATO, *L' attività di un patrizio veneziano del Quattrocento*, u: *Studi di storia economica veneziana*, Padova 1954., 167-193.

32) Frederic C. LANE, *Andrea Barbarigo, Merchant of Venice, 1418-1449*, Baltimore 1944., 109-113.

33) Charles SINGER, *The Earliest Chemical Industry: an Essay in the Historical Relations of Economics and Technology Illustrated from the Allum Trade*, London 1948., 90 i passim; Wilhelm HEYD, *Histoire du commerce du Levant*, vol. II, Leipzig 1923., 565-571.; Francesco BALDUCCI PEGOLOTTI, *La pratica della mercatura*, Cambridge Massachusetts, 1936., 43, 293, 367-370, 411.; Robert S. LOPEZ, *Genova marinara nel Duecento: Benedetto Zaccaria ammiraglio e mercante*, Milano 1933., 276-280.

34) O genoveškim kolonijama na Sredozemlju usp. Robert S. LOPEZ, *Storia delle colonie genovesi nel Mediterraneo*, Bologna 1938.

35) Osim u kratkom razdoblju od 1340. do 1346. kada su rudnike zauzeli Grci (W. HEYD, *Histoire*, n. dj., , vol. I., 489, 493).

36) Kvaliteta stipse s Ischije bila je toliko loša da su statuti pojedinih udruženja u Bruggeu i Parizu zabranjivali njezinu uporabu (W. HEYD, *Histoire*, n. dj., vol. II., 565; Guy DE POERCK, *La Draperie médiévale en Flandre et en Artois, technique et terminologie*, Brugge 1951., vol. I., 170.).

37) I danas na cesti između Tolfe i Civitavecchije postoji selo Allumiere (tal. allume=stipsa). O stipsi iz Tolfe usp. Giuseppe ZIPPEL, L' allume di Tolfa e il suo commercio, *Archivio della R. Societŕ Romana di Storia Patria*, vol. 30 (1907.), 5-51, 389-462.

38) R. DE ROOVER, *Il Banco Medici*, n. dj., 219-220.

papinim pohodima protiv Turaka i husita u Češkoj, koji su Pija II. [i kasnije njegovog nasljednika Pavla II. (1464.-1471.)] zapravo opravdavali, jer je monopol bio griješan čin koji ograničava slobodu trgovine, a kanonsko je pravo profite od monopola okarakteriziralo kao *turpe lucrum* (sramna korist).

Poslije je stipsa otkrivena i kod Volterre u Toscani (1470.). No, pothvat je na koncu bio vrlo neuspješan zbog negativne epizode pljačke gradića. Naime, firentinski su trgovci, pomoću obitelji Medici, uspjeli rudnike u Volterri uzeti u najam, unatoč suptotstavljanju lokalnog žiteljstva. Ono je zato 1472. podignulo pravu pobunu protiv firentinske vlasti, koja je ugušena vojskom koju je vodio znameniti plaćenik Federico di Montefeltro, vojvoda od Urbina. Nakon 25-dnevne opsade Volterra se morala predati, te je strahovito opljačkana i uništena.[39]

Teško je odrediti kakvu je ulogu u toj ružnoj epizodi odigrao znameniti Lorenzo Medici, nazvan Veličanstveni. U samoj opsadi on nije sudjelovao, a nije niti naredio pljačkanje grada. Ipak, poznato je da se zalagao za kaznenu ekspediciju na Volterru. Sasvim se sigurno uplašio da će izgubiti rudnik stipse, mada su se, zapravo, obje strane jako razočarale nakon što je otkriveno da rudne rezerve nisu velike. Kako prihodi nisu pokrivali troškove, rudnik je 1483. zauvijek zatvoren.[40]

Od europskih država stipsom su najviše trgovale Flandrija i Engleska, a od talijanskih gradova Venecija. Medici su imali dosta problema prije nego što su zagospodarili trgovinom stipse. No, nakon urote Pazzi, u vrijeme loših odnosa između Lorenza Medicija i pape, Sikst IV. im je 1478. oduzeo sve postojeće rezerve te tvari. Nadzor trgovine stipsom nisu uspjeli dobiti niti nakon rata s papom. Doduše, 1484. Lorenzo Medici osnovao je družinu za iskorištavanje rudnika stipse, koji je otkriven kod u blizini Campiglije u Maremmi. No, to je nalazište bilo vrlo siromašno, pa je posao prekinut 1500. godine.[41]

Medici su se zanimali i za monopol trgovine željezom. Željezne je rude bilo na otoku Elbi koji su u XV. stoljeću držali gospodari Piombina. Od 1477. do 1489. Medici su uspjeli dobiti monopol nad trgovinom željeza s Elbe.[42]

Zanimali su se i za svilu.[43] Trgovine svilom i vunom nisu bile industrijska središta u modernom smislu riječi, nego radionice organizirane kao kućna industrija (franc. *manufacture à domicile*, njem. *Verlagssystem*, engl. *putting-out system*). Materijal se uglavnom obrađivao kod radnikove kuće, a ne u tvornici. Medici su svilom i vunom opskrbljivali Veneciju (koja ih je zatim preprodavala na Levantu i na Balkanskom poluotoku), Rim, aragonski dvor u Napulju i Brugge. Budući da je odjeća od svile predstavljala luksuzni proizvod, njezino je tržište bilo ograničeno na visoko društvo, posebice crkvu, dvor i plemstvo. Posljedica toga bila je da je firentinska industrija svile ovisila o stranom tržištu.[44]

Manufakture obitelji Medici ostale su prilično sekundarna pojava, mnogo manje važna od banaka i međunarodne trgovine.

---

39) Enrico FIUMI, *L' impresa di Lorenzo de' Medici contro Volterra (1472)*, Firenze 1948.; Roberto PALMAROCCHI, *Lorenzo de' Medici*, Torino 1941., 58-63.

40) E. FIUMI, *L' impresa*, n. dj., 162-167.

41) I kod Campiglije, u blizini ceste Pisa-Rim, danas postoji selo Allumiere, spomen na nekadašnji rudnik stipse.

42) R. DE ROOVER, *Il Banco Medici*, n. dj., 238.

43) Usp. *L' arte della seta in Firenze: trattato del secolo XV* (ured. Girolamo GARGIOLLI), Firenze 1868.; Umberto DORINI, *L' arte della seta in Toscana*, Firenze 1928.

44) Florence Edler DE ROOVER, *Andrea Banchi, Florentine Silk Manufacturer and Merchant in the Fifteenth Century*, U: *Studies in Medieval and Renaissance History*, vol. III., Lincoln Nebraska 1966., 259-275.

VII.

Zanimljivo je osvrnuti se na poslovanje pojedinih filijala i agencija Banke Medici, koje se mogu podijeliti na:

a) domaće, tj. one na Apeninskom poluotoku;

b) strane, tj. one u inozemstvu, odnosno u pojedinim europskim gradovima.

RIM. Zapravo je pogrešno govoriti o filijali u Rimu,[45] iako je ona postojala. Naime, budući da su papini bankari putovali skupa s njime - zbog čega se u onodobnim vrelima i nazivaju *mercatores Romanam Curiam sequentes* - Rim je bio bankarsko središte samo za vrijeme boravka pape u njemu. Papa je bio jedini srednjovjekovni vladar koji je novce dobivao iz svakog kutka Europe, čak iz Skandinavije, s Islanda i Grenlanda.[46] Bio je na glasu da u mjestima u kojima boravi povećava troškove života i izaziva nedostatak smještajnih objekata, jer je s njime išla i mnogobrojna pratnja (kardinali, bilježnici, veleposlanici, razni službenici) koja je dovodila u pitanje lokalne zalihe ne samo hrane, nego i novca.[47] Treba spomenuti da su crkveni koncili uvijek privlačili velikodostojnike, što je povećavalo financijske poslove tijekom tih skupova. Na taj su način i Medici otvarali privremene urede u svakom gradu u kojem su se koncili održavali: primjerice u Konstanzu na Bodenskom jezeru 1414.-1418. i Baselu 1431.-1443. No, nakon zatvaranja koncila oni nisu zadržali važnost u bankarskim poslovima. Medici i papa uglavnom su lijepo surađivali. O filijali u Rimu, zbog nedostatka dokumenata, ne zna se gotovo ništa za razdoblje od 1439. do 1464.

Filijalom u Rimu upravljali su Ilarione i Bartolomeo de' Bardi (1397.-1428.), Antonio Salutati, Antonio della Casa, Roberto Martelli (1408.-1464.) (čiji je brat Alessandro bio upravitelj filijale u Veneciji) i Giovanni Tornabuoni.

FIRENCA. U Firenci,[48] kako je rečeno, valja razlikovati sjedište čitave Banke Medici i posebnu filijalu, o kojoj se puno ne zna, jer ne postoji mnogo sačuvanih dokumenata. Poznato je da se bavila uvozom vune i izvozom tkanina. Do sada nije pronađen niti jedan dokument koji bi osvijetlio njezino financijsko stanje nakon 1433. Stoga se o njemu u preostalih 60 godina postojanja banke ne zna ništa. Firentinska je banka propala padom obitelji Medici 1494. Kasnije je opet oživjela, ali na novim temeljima, u potpuno novim oblicima i pod novim imenom.

Centralnom su bankom u Firenci upravljala najznačajnija imena Banke Medici: Benedetto, Ilarione i Lippaccio de' Bardi, Antonio Salutati, Giovanni Benci, Francesco Sassetti i Giovambattista Bracci.

Od upravitelja firentinske filijale izdvajaju se: Giuliano di Giovanni di *ser* Matteo, Niccolň Boni, Folco Portinari (oko 1386.-1431.) (čiji je brat Giovanni bio upravitelj filijale u Veneciji),

---

45) Usp. Guido SOLIVETTI, *Il banco dei Medici in Roma all' inizio del XV secolo*, Roma 1950.

46) *Papal Revenues in the Middle Ages* (ured. William E. LUNT), vol. II., New York 1934.

47) Giovanni di Bernardo di Antonio DA UZZANO, *La pratica della mercatura*, U: G. F. PAGNINI, *Della Decima*, vol. IV., Lisabon-Lucca 1766., 157.

48) O Firenci usp.: Giuseppe MECATTI, *Storia cronologica della città di Firenze*, vol. I-II, Napoli 1755.; Simone Luigi PERUZZI, *Storia del commercio e dei banchieri di Firenze in tutto il mondo conosciuto dal 1200 al 1345*, Firenze 1868.; Guido CAROCCI, *I dintorni di Firenze*, vol. I., Firenze 1906., vol. II., 1907.; Giulio GANDI, *Le corporazioni dell' antica Firenze*, Firenze 1928.; Antonio PANELLA, *Storia di Firenze*, Firenze 1949.

Lippaccio de' Bardi (1402.-1471.), Giovanni Inghirami (oko 1412.-1454.), njegov brat Francesco (1414.-1470.), Tommaso Lapi (oko 1421.-1486.), Francesco Nori (1430.-1478.) (bivši upravitelj filijale u Lyonu, inače žrtva urote Pazzi 1478. u kojoj je ubijen dok je štitio bijeg Lorenza Veličanstvenog) i Giovanbattista Bracci.

VENECIJA. Filijala u Veneciji stvorena je najprije 1398. kao ured filijale u Rimu. Zatim je 1402. u gradu otvorena samostalna filijala. U početku je dobro poslovala, osim u vrijeme krize tijekom rata Firence i Milana protiv Venecije i Napulja (1451.-1454.). Čak i prije nego što su neprijateljstva počela, Venecija je firentinske trgovce otjerala sa svojeg područja i konfiscirala im imovinu.[49] No, čini se da je Cosimo Medici dokumente i robu na vrijeme sklonio na sigurno, pa se Venecija nije ničeg dokopala. Nakon mira u Lodiju 1454. Firentinci su se vratili i sve je opet bilo po starom.

God. 1469. mletačka je filijala ukinuta. Ponovno je otvorena 1471., ali o ovoj novoj ne zna se ništa jer nema sačuvanih dokumenata.[50] Poznato je samo da je zatvorena koncem 70-ih ili početkom 80-ih godina XV. stoljeća, u razdoblju općeg opadanja trgovine.[51]

Poznati upravitelji filijale u Veneciji bili su: Neri Tornaquinci, Giovanni da Gagliano, Giovanni Portinari (oko 1363.-1436.), Lotto di Tanino Bozzi (oko 1387.-1457.) (koji je poslije ime promijenio u Lotto di Tanini), Alessandro Martelli (1417.-1465.), Giovanni Lanfredini (1437.-1490.) (upravitelj po drugi put otvorene filijale god. 1471.), te Piero di Taddeo (njegov nasljednik na dužnosti).

NAPULJ. Filijala u Rimu kontrolirala je urede (agencije) u Napulju i Gaeti. Oni su otvoreni 1400., ali se iz postojećih dokumenata ne razumije kakav su imali status.

Agencija u Napulju nije dobro stajala s poslovima i iza 1410. bilježila je izraziti pad profita. Zbog toga je 1426. i zatvorena, a ponovno ju je otvorio Lorenzo Veličanstveni tek 1471. Nije točno poznato zbog čega se odlučio na takav potez: vjerojatno se radilo o političkim razlozima, jer je u sljedećih desetak godina filijala radila s dvorom i aristokracijom, budući da je Lorenzo Veličanstveni htio biti u dobrim odnosima s tadašnjim napuljskim kraljem Ferdinandom Aragonskim. Međutim, i ta nova filijala nije dobro poslovala, pa je zbog dugova 1483. zatvorena. Neuspjeh i relativno loše poslovanje filijale u Napulju valja vezati za činjenicu da je Napulj više kontaktirao s Genovom nego s Firencom.

Filijalom u Napulju upravljali su suradnici obitelji Medici Adovardo Tornaquinci, Iacopo Bartoli, Agostino Biliotti i Francesco Nasi.

MILANO. Osnivanje filijale u Milanu[52] 1452. (ili 1453.) bio je politički potez koji je zatražio Francesco Sforza (1401.-1466.), znameniti plaćenik koji se milanskog prijestolja dočepao kada je njegova supruga 1450. postala Bianca Maria Visconti, nezakonita (kasnije

49) François-Tommy PERRENS, *Histoire de Florence depuis la domination des Médicis jusqu'à la chute de la république (1434.-1531.)*, vol. I., Paris 1888., 141.

50) Mildred MANSFIELD, *A Family of Decent Folk, 1200-1741: The Lanfredini, Merchant-Bankers and Art-Patrons*, London 1922., 62-64.

51) *Protocolli del carteggio di Lorenzo il Magnifico per gli anni 1473-74, 1477-92*, (ured. Marcello DEL PIAZZO), Firenze 1956., 83, 96.

52) O Milanskom Vojvodstvu usp.: Gino BARBIERI, *Economia e politica nel ducato di Milano, 1386-1535*, Pubblicazioni dell' Università Cattolica del Sacro Cuore, ser. III., br. 18, Milano 1938.; Georges PEYRONNET, Il ducato di Milano sotto Francesco Sforza (1450-1466), politica interna, vita economica e sociale, *Archivio storico italiano*, vol. 116 (1958), 36-53.;

ozakonjena) i jedina kćer posljednjeg vojvode iz obitelji Visconti, Filippa Marije. No, u tome je veliko značenje imala i financijska podrška obitelji Medici. Takav potez Cosima Medicija bio je važan zato jer je njime Firenca napustila staro savezništvo s Venecijom i povezala se s firentinskim tradicionalnim neprijeteljem, Milanom. Sforza je iz zahvalnosti za podršku obitelji Medici darovao veliku milansku palaču u kojoj je otvorena nova filijala, za čije je uređenje Cosimo Medici angažirao poznatog arhitekta Michelozza Michelozzija.[53] Čitav je život (sve do svoje smrti 8. ožujka 1466.) Sforza ostao vjerni saveznik firentinskih moćnika.

Zapravo, Milano je po trgovini i bankarstvu tijekom XV. stoljeća bio drugorazredno središte. Bio je povezan s Venecijom i Genovom, svojim prirodnim lukama za izlaz na Jadransko, odnosno Ligursko more. Od samoga početka milanska filijala Banke Medici opskrbljivala je dvor obitelji Sforza draguljima i luksuznim predmetima.[54] Sve je dobro funkcioniralo dok su posudbe bile financijski ograničene. Međutim, izvan dvora ponuda je bila oskudna i slaba. Umjesto da financiraju profitabilne pothvate, bankari su svojim posudbama ohrabrivali vojne plaćenike, što je neizbježno dovelo do financijske propasti. Filijalu u Milanu zatvorio je Lorenzo Veličanstveni.

Prvi upravitelj filijale u Milanu bio je Pigello Portinari (1421.-1468.), kojega je nakon prerane smrti naslijedio mlađi brat Accerito (oko 1427.-1503.). Njihov otac Folco bio je upravitelj filijale u Firenci, a brat Tommaso one u Bruggeu.

PISA. Pisu i Porto Pisano Firenca je osvojila 1406. Grad je imao strateško značenje zbog rijeke Arno, čija je dolina nudila lagani način pristupa Firence moru. No, unatoč takvoj važnosti, filijala u Pisi osnovana je tek 1442. Poznato je da je 1460. bila ukinuta, a zatim 1486. ponovno otvorena. Poslovala je kao i sve ostale filijale Banke Medici.

Prvi, a ujedno i najznamenitiji, upravitelj ove filijale bio je Ugolino Martelli (1400.-1484.).

ŽENEVA. Bankarski centar u Ženevi[55] razvio se u vrijeme kada su talijanske bankarske kuće napuštale Pariz zbog epidemije kuge i gladi u doba Karla VI. (1380.-1422.). Grad je bio biskupsko središte u vlasti savojskih vojvoda. Kao raskrižje najznačajnijih puteva imao je vrlo povoljan zemljopisni položaj. Njegova su posebnost bili sajmovi koji su privlačili trgovce iz čitave Europe.

U Ženevi su svoje stalne ili povremene predstavnike imale sve najvažnije talijanske bankarske kuće.[56] Filijala Banke Medici osnovana je 1420. i postojala je do 1466. kada je premještena u Lyon. Zbog nedostatka izvora o njoj se ne zna ništa za razdoblje od 1448. do 1459.

Filijalom u Ženevi upravljali su Giovanni Benci (kasnije desna ruka Cosima Medicija), Ruggieri della Casa (oko 1408.-1456.), Francesco Sassetti (1421.-1490.) i Giuliano del Zaccheria (1431.-1470.)

Od ženevskih je upravitelja najznamenitiji bio Sassetti, koji je na tu dužnost stupio u dobi od samo 25 godina. Sassetti je u Banci Medici počeo raditi 1440. kada je kao agent

53) Giorgio VASARI, *Vite de' più eccellenti pittori, scultori ed architettori*, vol. II., Firenze 1878., 447-449.

54) Angelo FABRONI, *Magni Cosmi*, n. dj., vol. II., 246.

55) O Ženevi usp.: Frédéric BOREL, *Les Foires de Genève au quinzième siècle*, Genève 1892., Jean-François BERGIER, *Genève et l'économie européenne de la Renaissance*, Paris 1963.

56) Frédéric BOREL, *Les Foires de Genève au quinzičme siècle*, Genève 1892., 134-137, 237.; Jean-François BERGIER, *Genève et l' economie européenne de la Renaissance*, Paris 1963., 307-310.

poslan u Ženevu. Za samo šest godina postao je upravitelj tamošnje filijale i u njoj je ostao sve do 1459. kada je pozvan u Firencu. Malo poslije oženio je 15-godišnju Neru Corsi, s kojom je imao pet sinova i pet kćeri.[57] Sassetti je 60-ih godina bio vrlo bogat, ali je još prije njegove smrti to bogatstvo uništeno zbog propasti filijale u Lyonu. Da bi spasio što god je bilo moguće, on je 1489. otišao u Lyon, a nekoliko mjeseci nakon povratka u Firencu doživio je moždani udar, pa ga je sluga 21. ožujka 1490. našao u nesvijesti na podu sobe. S paraliziranom desnom stranom tijela i nemogućnošću govora živio je još nekoliko dana i vjerojatno je umro 31. ožujka.[58]

LYON. Ovo važno središte[59] nalazilo se na granici Francuskog Kraljevstva. Kao konkurent Ženeve imalo je oslonac u francuskom kralju Karlu VII. (1422.-1461.): on mu je 1444. odobrio povlasticu koja se odnosila na održavanje tri sajma, a istodobno je zabranio francuskim trgovcima odlaziti na strane sajmove[60]. Lyon je imao i podršku kralja Luja XI. (1461.-1483.)[61] koji je znamenitom uredbom iz 1463. odobrio osnivanje četiri sajma koji su se održavali iste dane kada i ženevski sajmovi.[62] Godinu dana prije Ženeva je podržala pobunu protiv savojskog vojvode, inače rođaka francuskog kralja Luja XI., koji je taj čin uzeo kao izgovor za ekonomske sankcije prema Ženevi. Svim Francuzima zabranio je posjećivati njezine sajmove.[63] Zaista, dokumenti Banke Medici i pokazuju nagli pad ženevskih sajmova nakon 1464.

Filijala u Lyonu proživljavala je teške dane od 1484. do 1494. zbog lošeg poslovanja. No, upravo u to doba njezini su glavni poslovi bili vezani za potrebu pronalaženja raznih beneficija za Lorenzovog sina Giovannija de' Medicija, koji je u 13. godini postao kardinal, a u 37. papa. Budući da su Medici u trgovačkim poslovima imali velike gubitke, htjeli su ih nadoknaditi na račun crkve. Od lyonske filijale Giovanni de' Medici dobio je opatiju Fontdouche u pokrajini Saintonge[64], ali su Medici brzo otkrili da ju je papa dodijelio i Antoineu Balueu, biskupu mjesta Saint-Pons de Tomières. Antoine Balue bio je brat Jeana Baluea (1421.-1491.), prvog ministra Luja XI. Trebalo je puno diplomatskog umijeca da bi se uklonio opasan protivnik, no na koncu je *messer* Giovanni ipak čvrsto zadržao svoj posjed. No, tako uspješni nisu bili i ostali pokušaji. Zapravo, Lorenzo Veličanstveni imao je više uspjeha u Italiji negoli u Francuskoj, pa je sinu uspio osigurati veliku količinu beneficija, koja je, nakon propasti banke, predstavljala financijsku bazu na temelju koje su Medici 1512. ponovno došli na vlast.

Filijala u Lyonu naglo je propala nakon smrti Lorenza Veličanstvenog 1492., jer njegov sin Piero nije znao voditi poslove. Zatim je Karlo VIII. počeo pripremati invaziju Italije,

---

57) Jedan od sinova, Teodoro I., umro je u mladoj dobi; Federico je postao svećenik; Cosimo i Galeazzo radili su za Banku Medici. Nije poznato što se dogodilo s Teodorom II., posljednjim sinom, koji se rodio 1479., nakon smrti Teodora I. Kći Violante udala se za Nerija Capponija, koji je u Lyonu imao suparničku banku, pa je preko supruge bio dobro informiran o problemima Banke Medici. Francesco Sassetti imao je i jednog izvanbračnog sina koji se zvao Ventura, a koji je postao svećenik.

58) *Protocolli* (ured. M. DEL PIAZZO), n. dj., 414.

59) O Lyonu usp.: Marc BRESARD, *Les Foires de Lyon aux XVe et XVIe siècle*, Paris 1914.

60) Marcel VIGNE, *La Banque à Lyon du XVe au XVIIIe siècle*, Paris 1903., 66-67.; Marc BRESARD, *Les Foires de Lyon aux XVe et XVIe siècle*, Paris 1914., 9-12.

61) Bruno CAIZZI, Ginevra e Lione: un episodio di guerra fredda economica nel XV secolo, *Cenobio - Rivista mensile di cultura*, sv. 2., n. 6 (1953.), 39-46.

62) M. VIGNE, *La Banque*, n. dj., 58-63.; M. BRESARD, *Les Foires*, n. dj., 19-21.

63) M. BRESARD, *Les Foires*, n. dj., 24-28.

64) Giovanni Battista PICOTTI, *La giovinezza di Leone X, il Papa del Rinascimento*, Milano 1927., 70-72.

želeći doći do Napuljskog Kraljevstva. Piero je zabranio francuskoj vojsci prijelaz preko firentinskog teritorija, pa je kralj 1494. naredio da službenici Banke Medici napuste filijalu u Lyonu. Otišli su u Chambéry. No, Piero je otjeran iz Firence i konfiscirana mu je sva imovina. Nakon propasti ekspedicije Karla VIII. filijala je 1497. zatvorena, jer je ostala bez kapitala, pa nije uopće mogla raditi.

Na čelu filijale u Lyonu nalazili su se: Francesco Nori (u francuskim dokumentima nazvan Francesquin Nori, kojeg je kralj Luj XI. 1468. otjerao iz Francuske, a koji je poznat i kao upravitelj filijale u Firenci), Giuliano del Zaccherìa (Julien de la Jacquerie, koji je 1470. i umro u Lyonu, te je pokopan u crkvi Notre Dame de Confort, u kojoj su firentinski doseljenici imali svoju kapelu),[65] Lionetto de' Rossi (1435.-nakon 1495.) (koji je 1470. oženio Mariju, izvanbračnu kćer Piera de' Medicija, koja je umrla 1479. i pokopana je u istoj kapeli gdje i Giuliano del Zaccheria)[66] i Francesco Sassetti.

AVIGNON. Iako je Avignon u XV. stoljeću prestao biti papina rezidencija, ostao je još neko vrijeme trgovački i bankarski centar Provanse od prvorazrednog značenja. Talijanski trgovci iz Avignona za luku su koristili Port-de-Bouc, danas beznačajno selu u zaljevu Fos.

Veze s Marseilleom, koji su 1423. - za vrijeme borbi Aragonaca i Anžuvinaca oko napuljske krune - opljačkali Katalonci, bile su dosta slabe.[67]

Filijala Banke Medici osnovana je 1446., ali o njezinoj aktivnosti postoji vrlo malo podataka. Poznato je da je od 1460. do 1479. postojala njezina agencija u Montpellieru.

Poznati upravitelji filijale u Avignonu bili su: Verano Peruzzi, Francesco Benci, Giovanni Zampini i Michele Dini.

BRUGGE. Brugge je bio važno trgovačko središte u čijoj se gospodarskoj orbiti nalazio London. Dva su grada vrlo usko surađivala, te se može reći da su im se u to doba ekonomije međusobno nadopunjavale.

God. 1436. Medici su u Brugge poslali Bernarda Portinarija (1407.-1455.), koji je trebao ispitati mogućnosti poslovanja. Rezultati te misije bili su pozitivni, pa je 1439. službeno osnovana filijala.

Nizozemska (u kojoj se Brugge tada nalazio) je iz Italije uvozila stipsu, začine, svilu i luksuzne proizvode, a izvozila je vunu. Međutim, izvoz vune bio je problematičan jer je engleska vuna bila potrebna zbog sve jačeg razvitka tekstilne industrije. Filijala je od 1446. do 1451. radila zajedno s onom londonskom, a zatim su se odvojile.

Filijalom u Bruggeu upravljali su Bernardo Portinari (1407.-1455.) (čiji je otac Giovanni od 1417. do 1435. bio upravitelj filijale u Veneciji), Tommaso Portinari (1428.-1501.) (čiji je otac Folco bio upravitelj filijale u Firenci), Agnolo Tani (prvi upravitelj filijale nakon njezinog odvajanja od Londona).

Tanijev pomoćnik bio je ambiciozni Tommaso Portinari. Za Portinarija postoji podatak da je 1465. iskazao svoje nezadovoljstvo jer je nakon 20 godina rada u Bruggeu još bio agent (*fattore*), a ne član bankarskog udruženja (*socio*). No, to je bilo zato što je Cosimo

---

65) Hippolyte DE CHARPIN-FEUGEROLLES (MARQUIS DE LA RIVIERE), *Les Florentins à Lyon*, Lyon 1893., 132.; *I documenti commerciali del fondo diplomatico mediceo nell' archivio di Stato di Firenze (1230-1492). Regesti* (ured. Giulia CAMERANI MARRI), Firenze 1951., 109.

66) H. DE CHARPIN-FEUGEROLLES, *Les Florentins*, n. dj., 174.

67) Fèlix REYNAUD, *Histoire du commerce de Marseille*, vol. II., dio II.: *Le XVe siècle (1423.-1480.)*, Paris 1951., 565-573.

Medici, odličan poznavatelj ljudi, zazirao od ovog gramzivog čovjeka koji je imao ambicija sudjelovati i u europskoj diplomaciji.[68]

Nakon više godina boravka u Bruggeu Portinari je odlično govorio francuski, a znao je i flamanski. God. 1464. ili 1465. imenovan je savjetnikom burgundijskog vojvode Karla Smjelog (1467.-1477.), čak prije nego li je ovaj naslijedio svojeg oca i preuzeo vlast,[69] a 1468. bio je na njegovom vjenčanju kao firentinski predstavnik.

U izvješću centralnoj banci u Firenci 1464. navedeno je da Portinari previše vremena boravi na dvoru, umjesto da se bavi bankarskim poslovima. Kada je 1464. Tani napustio Brugge, Cosimo se dvoumio imenovati upraviteljem Portinarija. I nakon njegove smrti u ljeto 1464. to se nije odmah dogodilo jer se očito dvoumio i njegov sin Piero. Odluka je donesena tek 1465.

Portinariju nije nedostajalo poslovne inicijative, ali je volio rizične spekulacije i velike pothvate, a da prethodno nije izračunao jesu li rizici veći od mogućnosti probitka.

Njegove su ambicije došle do izražaja i na vlastitom pompoznom vjenčanju koje je obavljeno u Bruggeu 1470. Njegova supruga, 15-godišnja Maria Baroncelli (27 godina mlađa od njega), morala je nakon obreda pozirati slikaru noseći na glavi monumentalni šešir u obliku stošca, tada u modi među plemkinjama na francuskom i burgundijskom dvoru.[70]

Portinari je neprestano pokazivao težnju da bude okružen svojim rođacima, koji su radili u njegovu korist, a ne u korist Banke Medici. Radilo se o načinu rada koji Cosimo Medici nije nikad tolerirao i koji je ugovorima društava uvijek bio isključen.

Filijale u Bruggeu i Londonu počele su naglije propadati 1473. zbog već vrlo velikih iznosa posuđenih Karlu Smjelom. God. 1476. burgundijski je vojvoda bio potpuno uništen neopreznim vojnim pohodima, a iste je godine i umro. Osim toga, Portinari je, unatoč činjenici da je bio upozoren da to ne čini, investirao veliku svotu novaca u rizične portugalske ekspedicije u Gvineji (u Africi). No, kako filijala u Bruggeu u to doba više nije imala likvidnog novca, za taj je pothvat morao posuditi novac uz kamate. O ekspedicijama se ne zna mnogo. Vjerojatno ih je 1474. ili 1475. organizirao portugalski princ, kasnije kralj Ivan II.[71]

Lorenzo Veličanstveni donio je odluku o definitivnom prekidanju veza s braćom Portinari god. 1483. nakon što je Tommaso Portinari napustio Brugge i s obitelji se preselio živjeti u Milano. Portinari se suprotstavio spomenutoj odluci i pribavio si je podršku Bone Savojske, tada milanske regentice i Cecca Simonette, moćnog tajnika vojvodstva. Miješanje stranih osoba naljutilo je Lorenza Veličanstvenog, koji je firentinskom veleposlaniku u Milanu napisao prosvjedno pismo. Nešto kasnije veze obitelji Medici s Portinarijem su prekinute, nakon čega su vjerojatno ukinute i filijale u Londonu i Bruggeu.

Neki povjesničari smataraju da je Banka tada za upravitelja u Bruggeu pozvala Pierantonija Baroncellija.[72] On je 1478. u Bruggeu bio predstavnik Banke Pazzi, a bio je rođak Bernarda Baroncellija (ubojice Giuliana de' Medicija) i Portinarijeve supruge Marije Baroncelli. Iako Pierantonio nije sudjelovao u spomenutoj uroti, njegovo ponašanje nakon nje učinilo ga je vrlo mrskim Lorenzu Veličanstvenom. Naime, čim je u Brugge stigla vijest da urota nije uspjela, Baroncelli se s vrijednim stvarima iz Banke Pazzi sklonio na sveto mjesto. Kada je

68) R. DE ROOVER, *Il Banco Medici*, n. dj., 491.

69) Isti, *Money, Banking and Credit in Mediaeval Bruges*, Cambridge Massachusetts, 1948., 21.

70) Isti, *Il Banco Medici*, n. dj., 498.

71) Edgar PRESTAGE, *The Portuguese Pioneers*, London 1933., 188., Henry H. HART, *Sea Road to the Indies*, New York 1950., 28.

72) C. S. GUTKIND, *Cosimo de' Medici*, n. dj., 247.

donesena odluka o zaplijeni imanja obitelji Pazzi, on je odbio surađivati, pa konfiskacija u potpunosti i nije provedena. S obzirom na tu činjenicu, Lorenzo Medici vjerojatno ga nije postavio na povjerljiv položaj upravitelja Banke Medici u Bruggeu.

Dakle, Portinari u Bruggeu nije imao nasljednika. Nakon odluke Lorenza Veličanstvenog oduzeta mu je moć koja je bila povezana s obitelji Medici. Našao se u teškoj situaciji, s velikim brojem kreditora koji su zahtijevali vraćanje duga, mada su se neki 1487. smilovali njemu samome, supruzi i sedmero djece. S druge strane, i on je imao dužnike, od kojih je svakako najpoznatiji i najveći bio je austrijski nadvojvoda Maximillian, regent Nizozemske nakon smrti Marije Burgundijske 1482.

God. 1487. Maksimilijan Austrijski poslao je Portinarija kao veleposlanika na dvor milanskog regenta Ludovica il Mora. Portinari je tada, zaštićen od kreditora diplomatskim statusom, došao u Firencu, htijući se pomiriti s Lorenzom Veličanstvenim Našavši se u sve većim teškoćama, on je 1494., nakon protjerivanja obitelji Medici iz Firence, pokušavši na svaki način doći do novca, zahtijevao dio njihovih imanja.

U dobi od oko 70 godina povukao se iz poslova i otišao živjeti u Firencu, gdje je 1501. i umro. Njegov sin i nasljednik Francesco Portinari nije htio prihvatiti nasljedstvo, bojeći se da ono ne bi bilo dovoljno za plaćanje svih dugova. Naime, prema odredbama rimskog prava, nasljednik koji se odrekne nasljedstva, ne postaje odgovoran za dugove. Konačno je na taj način plaćena cijena za Portinarijevo vrlo smjelo i rizično vođenje poslova.

LONDON. U XV. stoljeću London još nije bio svjetska metropola, nego bankarski centar drugorazredne važnosti. Nalazio se u sjeni Bruggea, te je - kao njegov satelit - s njime usko surađivao. Filijala u Londonu osnovana je 1446., odvojivši se od Bruggea. Iako je bila uspješna (ili, barem, znatno uspješnija od one u Bruggeu) tijekom Rata dviju ruža (1455.-1485.) ušla je u krizu, pa je 1472. i zatvorena. No, već 1473. Medici su ponovno otvorili jedan ured, kao pomoćnu filijalu one u Bruggeu. Na čelo ureda stavljen je Tommaso Guidetti. No, i taj je pokušaj propao kada je Lorenzo Veličanstveni odlučio prekinuti sve veze s Tommasom Portinarijem, pa je zatvorio filijalu u Bruggeu, a time i njezin pomoćni ured u Londonu.

Šezdesetih se godina XV. stoljeća u Londonu spominje Lorenzo Barducci, kojeg su Englezi zvali Laurence Bardoce.[73] On je od 1455. do 1461. (ili malo kasnije) radio u Bruggeu. Povijest ga pamti kao pregovaratelja za miraz Margareth od Yorka, sestre engleskog kralja Edvarda IV. (1461.-1483.) koja je 1468. obećana za suprugu Karlu Smjelom, vojvodi od Burgundije.[74]

Filijalom u Londonu upravljali su Gerozzo de' Pigli, Simone Nori (koji zbog bolesti pluća nije podnosio englesku klimu, pa je često izbivao iz Londona) i Agnolo Tani (koji nije imao smisla za učenje stranih jezika; pa nije uopće znao engleski). Vrlo je značajan bio i Gherardo Canigiani, kojeg su Englezi zvali Gerard Caniziani. Nakon što je oženio bogatu Engleskinju Elizabeth Stokton, engleski mu je kralj Edward IV. prodao posjed Great Lynford u Buckinghamshireu, pretvorivši ga u seoskog plemića.[75]

73) *Calendar of the Patent Rolls, Edward IV, Edward V, Richard III, 1476-1485*, vol. III., London 1901., 251, 296.

74) Cora L. SCOFIELD, *The Life and Reign of Edward the Fourth*, vol. I., London 1923., 453-454., vol. II., 423-424.

75) Isto, 420-428.; *Calendar*, n. dj., vol. II., 466.

VIII.

Propadanje Banke Medici obuhvaća razdoblje od trideset godina, tj. vrijeme proteklo od Cosimove smrti 1464. do protjerivanja obitelji iz Firence 1494. U tih 30 godina bankom su upravljala tri sljedeće generacije obitelji Medici: Cosimov sin Piero, nazvan Kostobolan (*Piero il Gottoso*) (1464.-1469.), Lorenzo nazvan Veličanstveni (*Lorenzo il Magnifico*) (1469.-1492.)[76] i njegov sin Piero (1492.-1494.).

Kada je 1. kolovoza 1464. Cosimo Medici umro, banka je već bila prošla svoj vrhunac u razvoju. Propadala je filijala u Londonu, a i ostale su nailazile na velike poteškoće. Da je Cosimo ostao živ i u dobrom zdravlju, možda bi i mogao usporiti propast banke. Međutim, njegovi nasljednici za to nisu bili sposobni, a loše su ih savjetovali i njihovi ljudi od povjerenja.

Nesretnim slučajem, Cosima je nadživio stariji od dvojice njegovih zakonitih sinova, Piero. On je bio predestiniran za politički život, pa nije bio upućen u bankarske poslove.[77] Osim toga, bolovao je od kostobolje, zbog čega je posljednjih pet godina života proveo gotovo nepokretan u krevetu i nije mogao voditi poslove.

Prema Machiavelliju, Piero Medici je, po savjetu Dietisalvija Neronija, zatražio da mu firentinski i strani dužnici vrate posuđene iznose, zbog čega si je stvorio mnogo neprijatelja.[78] Navodno su mnoge filijale propale upravo zbog njegovog zahtjeva. Neroni se nadao da će Pierova nepopularnost pomoći uspjeh urote za rušenje obitelji s vlasti, koju je on planirao sa svojim suradnicima. Među njima nalazio se i Amerigo Benci, sin starog generalnog upravitelja. No, urota je ipak propala, a njezini su sudinici poslani u izgnanstvo.[79]

Machiavellijevu priču kao nevjerodostojnu odbijaju mnogi povjesničari.[80] No, čak ako je i promijenio neke činjenice, sasvim je sigurno da nije izmislio čitav događaj.

Malo poslije očeve smrti, Piero je dao obaviti generalnu inventuru posjeda i investicija, nakon čega je izbilo na vidjelo vrlo loše stanje u kojem se banka nalazila. Rezultat je bilo značajno smanjenje daljnjih posudbi, o čemu postoje svjedočanstva u obiteljskim i bančinim dokumentima.

Piero je htio zatvoriti filijalu u Veneciji koja je propadala tijekom rata s Turcima (1463.-1479.), u kojem su konfiscirana sva mletačka dobra na Levantu, pa tako i ona Banke Medici.[81] Poslove oko banke prepustio je bivšem upravitelju filijale u Ženevi Francescu Sassettiju, koji je 1459. pozvan u Firencu pomoći Cosimovom sinu Giovanniju u obnašanju upraviteljskim funkcija i koji je upravo u ovom razdoblju došao do vrhunca svoje moći.

Piero Medici umro je 2. prosinca 1469., a naslijedili su ga sinovi Lorenzo i Giuliano, koji su zbog dobi od 21, odnosno 16 godina, poslove morali povjeriti očevim savjetnicima.

Lorenzo se na polju politike brzo oslobodio njihovog utjecaja, postavši za samo nekoliko godina jedan od najvećih državnika svojeg vremena. No, u bankarskim je poslovima, za

---

76) Usp. Angelo FABRONI, *Laurentii Medicis Magnifici Vita*, vol. I-II, Pisa 1784.; R. PALMAROCCHI, *Lorenzo de' Medici*, n.dj.

77) Gaetano PIERACCINI, *La stirpe de' Medici di Cafaggiolo. Saggio di ricerche sulla trasmissione ereditaria dei caratteri biologici*, vol. I., Firenze 1947., 77.

78) N. MACHIAVELLI, *Istorie fiorentine*, n. dj., knj. VII., paragr. 10-11, 416-419.

79) Iacopo PITTI, Istoria fiorentina, *Archivio storico italiano*, vol. 1 (1842.), 22.

80) Primjerice, U. DORINI, *I Medici*, n. dj., 77.

81) G. F. PAGNINI, *Della decima*, n. dj., vol. II., 235-236.

82) Guicciardini navodi da Lorenzo "nije bio nadaren za bankarske poslove" (Francesco GUICCIARDINI,

koje nije imao smisla,[82] i dalje ovisio o Sassettiju bez kojeg se nije donosila niti jedna odluka. Svaka kritika Sassettijevog načina rada odmah je eliminirana kao plod zavisti.[83] No, Sassetti nije imao administrativne sposobnosti Giovannija Bencija, a nedostajala mu je i željezna volja Cosima Medicija. Za razliku od ovog posljednjeg, na njega su znatno utjecale odluke koje su donosili upravitelji pojedinih filijala.[84]

Ipak, unatoč tim činjenicama, propast banke nipošto se ne smije pripisati nesposobnostima jednog čovjeka. Lorenzo Veličanstveni imao je u tome svojeg udjela, ali su svakako postojale i snage kojima on nije mogao upravljati. Odnosi se to i na urotu obitelji Pazzi (1478.) u kojoj je Giuliano Medici ubijen tijekom mise u firentinskoj katedrali, a sam Lorenzo jedva je izbjegao smrt. Cilj urote bio je propast banke i uništenje čitave obitelji Medici. Upravo su zbog toga nakon njezinog neuspjeha članovi obitelji Pazzi ubijeni ili protjerani iz Firence, jednako kao i njihovi sigurni ili vjerojatni suradnici. Takav razvoj događaja naveo je papu Siksta IV. da udvostruči napore za rušenjem banke. On je zaplijenio sva dobra obitelji, odbio Banci Medici platiti svoj dug i otjerao iz Rima bančinog upravitelja Giovannija Tornabuonija.

Čini se da se Lorenzo Medici 1478. ili kasnije za spašavanje situacije nezakonito poslužio novcem iz državne blagajne.[85] No, unatoč tome, svaki dokaz o tom činu bio je uništen kada su se Medici 1512., 18 godina nakon izgnanstva, vratili na vlast.

Situacija se pogoršala nakon smrti Lorenza Veličanstvenog u Villi Careggi 8. travnja 1492. Njegov 20-godišnji sin Piero (1472.-1503.) nije se uopće zanimao za administrativne poslove. Drugi sin Giovanni (1475.-1521.), koji je u 17. godini postao kardinal, bio je sklon trošenju novaca, što je svakako ubrzalo propast obiteljske banke. Kasnije je Giovanni Medici postao papa, pa je, s istom sklonošću, upropastio i papinske financije. Treći sin Giuliano (1479.-1516.) bio je još u dječjoj dobi.

Nesretnim slučajem nasljedstvo je palo baš na najneprikladnijeg člana obitelji - Piera. U to su doba već bile zatvorene gotovo sve filijale, a one još otvorene jedva su mogle poslovati. Banka se nalazila na samom rubu propasti.

IX.

Nakon što su Medici otjerani iz Firence politički režim njihovih protivnika obavio je zaplijenu svih dobara obitelji.

Storie fiorentine, n. dj., pogl. 9., 76 i 81.). Alessandro de' Pazzi, Lorenzov nećak, propast banke pripisuje poslovnoj nesposobnosti svojeg ujaka (Alessandro DE' PAZZI, Discorso al Cardinale Giulio de' Medici, Anno 1522, *Archivio storico italiano*, vol. I (1842.), 422.). Giovanni Michele Bruto, pak, naglašava da je Lorenzo svu krivnju prebacivao na nevjerne agente, a oni su propast pripisali njegovoj rastrošnosti (Giovanni Michele BRUTO, *Istorie fiorentine* (ured. Stanislao GATTESCHI), Firenze 1838., 499.). Ovo posljednje, međutim, ne može biti točno: filijale u Lyonu, Bruggeu i Londonu propale su zbog lošeg vođenja poslova i pretjeranih posudbi enormnih svota pojedinim vladarima. To ipak ne znači da za takvo stanje nije bio odgovoran i Lorenzo Medici, koji je po Sassettijevom savjetu pojedinim upraviteljima filijala davao preveliku slobodu u vođenju poslova.

83) R. DE ROOVER, Lorenzo il Magnifico e il tramonto del Banco dei Medici, *Archivio storico italiano*, vol. 107 (1949.), 185.

84) F. E. DE ROOVER, Francesco Sassetti and the Downfall of the Medici Banking House, *Bulletin of the Business Historical Society*, vol. 18 (1943.), 76.

85) F. T. PERRENS, *Histoire de Florence (1434-1531)*, n. dj., vol. I., 516.; R. PALMAROCCHI, *Lorenzo de' Medici*, n. dj., 38.; F. GUICCIARDINI, *Storie fiorentine*, n. dj., 77 i 81.

86) F. GUICCIARDINI, *Storie fiorentine*, n. dj., pogl. 15., 143.

Banka je propala zbog čitavog nesretnog spleta okolnosti, unutar kojeg nije moguće odrediti važnost pojedinih sastavnih čimbenika.[86] Jasno je da je postala vrlo osjetljiva na negativne ekonomske konjunkture od 1464. do 1490.

Razmatrajući značenje obitelji Medici valja naglasiti da se radilo o vladarima u punom smislu riječi. Naime, njihovo političko kalkuliranje uvijek je bilo jače od onog ekonomskog. To se najbolje vidi u otvaranju filijale u Milanu: od samoga početka to je bio politički čin koji je trebao pomoći Francescu Sforzi, u potpunoj suprotnosti s dogovorenom i točno određenom gospodarskom politikom koju je inače vodila obitelj Medici.

Povjesničari se slažu da posljednje godine XV. stoljeća nisu vrijeme prosperiteta, već krize, osobito ekonomske.[87] Uzroci su zemljopisna otkrića, velika kuga, ratovi, monetarna nestabilnost (stalni pad vrijednosti srebrnog novca).[88]

Banka Medici vrlo je oskudno sudjelovala u gospodarskom napretku, jer je svoje novce, umjesto u proizvodnju, ulagala da bi financirala ogromna dvorska trošenja i(li) vojne plaćeničke ekspedicije (prije svega Rat dviju ruža u Engleskoj i mnogobrojni ratovi talijanskih *condottiera*).[89] Zato ne iznenađuje činjenica da Medici nikad nisu mogli dobiti natrag svoj novac: nedostatak investicija u proizvodnju bio je slaba točka trgovačkog kapitalizma u renesansnoj Italiji. Banka Medici svakako nije bila jedina žrtva ekonomske krize.

Neizbježno se postavlja pitanje bi li Banka Medici, da je imala osobu koja bi dobro vodila poslove, mogla preživjeti krizu? Možda su se Medici trebali povući iz poslova prije nego li su gubici progutali njihov kapital? No, za takvu odluku nitko nije imao hrabrosti.

87) Michael M. POSTAN, *The Trade of Medieval Europe: the North*, U: *Cambridge Economic History*, vol. II., Cambridge 1952., 191-216.

88) Carlo M.CIPOLLA, *Studi di storia della moneta*, vol. I: *I movimenti dei cambi in Italia dal secolo XIII al XV*, Pubblicazioni dell Universita di Pavia, Studi nelle scienze giuridiche e sociali, br. 101, Pavia 1948., 60-64, 99.

89) M. M. POSTAN, Italy and the Economic Development of England in the Middle Ages, *Journal of Economic History*, vol. XI (1951.), 339-346.

Summary

On the banking business activity of the Medici family

Slaven Bertoša

The author brings a historic overview of the banking activities of the Medici Florentine family of Florence, related to their central bank in Florence and their banking subsidiaries on the Apennine peninsula (Venice, Florence, Naples, Rome, Pisa) and in some European cities (London, Brugge, Avignon, Lyon, Geneva). The bank of the Medici family has been founded in 1397 when Giovanni di Bicci de' Medici decided to relocate his bank from Rome to Florence. It worked all the way to 1494 when Medicis were driven out of Florence, with all their belongings confiscated. During these 97 years the bank lived through large scale expansion which ended with the death of Cosimo Medici in 1464. After this, a fall ensued, particularly intensifying after the plot of the Pazzi family in 1478, that powerfully shook and endangered the Medici family. The falldown of the bank was caused by the poor management of the bank's business, structural weakness which arose through decreased turnover in international trade because of the situation in Levant, as well as by the problems in regulating Italian loans in Europe. Despite its huge importance, the bank only meagerly participated in economic development because it invested its liquid capital not in production but in financing large court expenditures and mercenary military expeditions, the best known of which were the War of two roses in England and numerous campaigns of Italian mercenaries. Luckily, the business documentation of Medici Bank is of such quality and extent that it enables clear locating of all problems in its administration. Although the mentioned sources do not cover the entire period, it should be generally stressed that the available documents are more numerous than for any other medieval association. Medici have left their mark in history in the first place as patrons and protectors of literature and art, and much less as excellent bankers. However, the attention should be brought to the fact that exactly because of their economic strength were they able to come to political power, become promoters of humanistic studies, create a unique library (famous *Laurenziana*, existing to this day), spend enormous sums of money on building different monuments, etc. Although Medici were the richest Florentine family, they did not belong to feudal nobility but to high bourgeoisie. The history of their bank significantly improves our knowledge on the history of modern banks.

HISTORIJSKI ZBORNIK

GODINA LIV
ZAGREB 2001.

UDK 93/99
ISSN 0351-2193
Historijski zbornik, god. LIV, str.1-250, Zagreb 2001.

Izdavač
Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor
Slaven Bertoša
Mirjana Gross
Ivan Kampuš
Franko Mirošević
Ivica Prlender
Tomislav Raukar
Petar Strčić
Josip Vrandečić

Glavni i odgovorni urednik
Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:
ABC Clio
Historical Abstracts
America: History and Life

Adresa uredništva
Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:
Horetzky